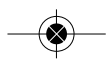

Onze Vader Hoop voor Gods wereld

Patrick Nullens

Onze Vader Hoop voor Gods wereld

Uitgeverij Van Wijnen - Franeker

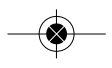
© 2020 Uitgeverij Van Wijnen, Postbus 172, 8800 AD Franeker
Omslagontwerp Garage/BNO
ISBN 978 90 5194 478 5
NUR 707
www.uitgeverijvanwijnen.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd in welke vorm dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

No part of this book may be reproduced in any form whatsoever without previous written permission from the publisher.

Inhoud

<i>Woord vooraf</i>	7
Inleiding: Leven met de God van hoop	9
1. De Vader die ziet in het verborgene	15
2. De Vader die weet wat we nodig hebben	25
3. De Vader, bron van ons leven...	33
4. De Vader in de hemel	41
5. Hopen voor Gods reputatie	49
6. Hopen op zijn Koningschap	55
7. Hopen vanuit Gods verlangen	63
8. Hopen op het gewone	69
9. Hopen als vernieuwde mensen	77
10. Vergeving als begin van nieuwe hoop	85
11. Hopen op het einde van het kwaad	93
12. Slot: Hopen door lofprijzing	99
Vragen voor verdieping en gesprek	105
<i>Noten</i>	113

Woord vooraf

In maart 2020 werden we opgeschrikt door de pandemie van COVID-19. Plotseling mochten we, en met goede reden, als kerk niet langer samenkomen. Voor onze gemeente in Zwolle met drie erediensten van krachtige aanbidding en Bijbelse prediking, waar elk weekend ongeveer drieduizend mensen komen, kwam dit aan als een flinke mokerslag. Je kunt het vergelijken met een atleet die plotseling in een rolstoel terechtkomt. Wat nu? Zoals de meeste kerken maakten we de transitie naar onlinekerkdiensten. Maar hoe gaat het dan met het onderwijs, de geloofsverdieping? Wordt het nu allemaal niet nog oppervlakkiger, vrijblijvender en individualistischer?

Het was in die moeilijke tijd dat het voor mij duidelijk werd hoe belangrijk het Onze Vader is. Het verbindt ons als kinderen van de Vader in gebed, het leert ons de kern van ons geloof en brengt ons in afhankelijkheid bij de barmhartige Vader. Het resultaat was een podcastreeks over het Onze Vader. Dit was een experiment. De vele bemoedigende reacties die ik van onze gemeenteleden kreeg, hebben me ertoe aangezet alles wat meer uit te werken tot dit boek.

Hierbij sluit ik mij aan bij de lange stoet van vele auteurs die door de hele geschiedenis heen mooie dingen over het Onze Vader hebben geschreven. Rond dezelfde tijd bracht paus Franciscus zijn korte meditaties over het Onze Vader uit. Op 25 maart 2020 riep hij alle christenen, alle kerken, op om in de tijd van de pandemie met elkaar het Onze Vader te bidden. Het is niet mijn bedoeling iets nieuws te vertellen,

zeker geen nieuwe wetenschappelijke inzichten. Ik mocht veel van anderen leren en wil dit nu graag doorgeven. Dit bescheiden boek is eerder de vrucht van mijn quarantaine, geschreven vanuit mijn eigen studeerkamer. Afgezonderd, en toch in gebed betrokken bij de wereld om mij heen.

Mijn bijzondere dank gaat uit naar Gerja de Bruijne van de Vrije Evangelisatie Zwolle. Zij heeft de tekst grondig nagelezen en vaak onnodig moeilijke vaktermen vervangen door helder Nederlands. Waardoor ik het nu allemaal zelf beter begrijp en ik hoop ook de lezer. Mijn collega dr. Bart Kamphuis, die mede betrokken is bij ons VEZ-Leerhuis, bedank ik voor het kritisch meelesen. Opnieuw mocht ik ervaren hoe we samen meer zien dan alleen. Albert de Vos van Uitgeverij Van Wijnen wil ik eveneens bedanken voor de vlotte samenwerking.

Tot slot wil ik benadrukken dat de woorden van het Onze Vader heilige grond zijn en de woorden van dit boekje daarentegen niet meer dan menselijke reflecties daarop. Lees het vooral als een uitnodiging om zelf denkend te bidden en bid-dend te denken.

Inleiding: Leven met de God van hoop

Laten we zonder te wankelen datgene blijven belijden waarop we hopen, want Hij die de belofte heeft gedaan, is trouw (Hebr. 10:23).

‘Terwijl we ademen, hopen we,’ schreef de Romeinse redeenaar en advocaat Cicero.¹ Hopen is een van die unieke eigenschappen die ons zo menselijk maakt. Het doet een beroep op ons verbeeldingsvermogen en het zoeken naar oplossingen. In crisismomenten hebben we, anders dan dieren, de capaciteit om ons een andere en betere wereld voor te stellen. Hopen is wat psychologen zouden noemen een copingmechanisme, een manier om met moeilijkheden en stress om te gaan. Het is een teken van gezond mentaal leven en een ondergewaardeerde goede karaktereigenschap of deugd.

Hoop gecombineerd met wijsheid is goed voor onze bloei als mens, zowel persoonlijk als maatschappelijk.² Mentaal gezonde mensen hebben een psychologisch vermogen tot vertrouwen, liefhebben en hopen. Alle drie zijn belangrijk voor ons levensgeluk en ze zijn ook erg kwetsbaar. Hopen als houding staat tegenover angst, bitterheid, passiviteit en cynisme. Deze houding bepaalt ook hoe we ons geloof beleven. Religie kan worden gedreven door liefdevolle hoop, barmhartigheid, nederigheid of door angst, bitterheid, passiviteit en cynisme. Religie is dus heel tegenstrijdig en maakt zowel het beste als het meest duistere in ons wakker.³ Over het algemeen zijn mensen religieus, zoeken ze naar een hogere betekenis en willen ze vorm geven aan hoop die hun

eigen kleine leventje overstijgt. Maar de onderliggende vraag is: Wat is die bron van hoop? En hoe geven we vorm aan hoop? Het christelijk geloof leert ons dat God de bron is van liefde en hoop. De God van Abraham, Isaak en Jakob, de drie-enige God, wordt in de Bijbel de God van hoop genoemd. Het is onze opdracht om ons geloof niet door angsten vorm te geven, maar door liefde en hoop.

Paulus zegent de Romeinse christenen als volgt: ‘De *God nu van de hoop* moge u vervullen met alle blijdschap en vrede in het geloven, opdat u overvloedig bent in de hoop, door de kracht van de Heilige Geest.’ (Rom. 15:13 HSV). Het doel van deze twaalf overdenkingen over het Onze Vader is dat we beseffen dat we als christenen in deze wereld overvloedig mogen zijn in de hoop, op de unieke plaats waar God ons heeft gesteld. Dat we vervuld mogen zijn met een diepe blijdschap en een sjalom en dat we de kracht van Gods Geest zullen tonen in een gebroken wereld.

Maar over welke hoop gaat het nu? Hopen zegt veel over onze verlangens, ons diepere emotionele leven. We hopen op dingen en gebeurtenissen waarnaar we verlangen en niet op dat wat ons simpelweg koud laat. Net als geloof en liefde spreken we hier de taal van ons hart. Waar is ons hart op gericht? Niet alles waarnaar we verlangen is onze hoop waardig. Onze verlangens kunnen egoïstisch zijn, te veel gericht op kortstondige pleziertjes of kunnen zelfs wraakgevoelens in zich dragen. Verlangens moeten, net als ons denken, worden gevormd. Het gebed, de overdenking van de Schrift en het dienen van andere mensen zullen ons bij de vorming van onze verlangens helpen. Het is een levensweg die niet ophoudt, een weg die we samen met anderen gaan. Hopen is iets dat we samen moeten leren, iets dat we met elkaar moeten doen. Het Onze Vadergebed is zo een verbindend gebed dat vorm geeft aan onze hoop voor deze wereld. Een gebroken wereld die hoop goed kan gebruiken.

In tijden van oorlog, epidemieën en hongersnoden hebben christenen altijd het Onze Vader gebeden, zowel persoonlijk als met elkaar. Het Onze Vader is altijd een gebed van hoop geweest. Dit korte en eenvoudige gebed hebben we van onze Here Jezus zelf ontvangen. Het is één van zijn kostbare geschenken aan ons. Het Onze Vader is een gebed dat onze verlangens voor deze wereld, Gods wereld, kan vormen. Het geeft taal aan onze verwachtingen, de geloofstaal van hoop. Hoop dat eerlijk ziet wat niet goed gaat, maar zich ook laat inspireren door Gods Koninkrijk.

Waarom is het Onze Vader belangrijk voor ons? Al vanaf het vroege christendom vormde dit gebed, samen met de Psalmen, de basis voor het gebedsleven van de kerk. De *Didachè* (de Leer van de Twaalf), een soort oude catechismus geschreven aan het eind van de eerste eeuw, gebiedt dat we driemaal per dag het Onze Vader bidden.⁴ Zeker een goede raad en nuttig om eens te proberen. De Latijnse kerkvader Tertullianus (160-230 n.Chr.) uit Carthago (het huidige Tunesië), zag het Onze Vader als een samenvatting van het hele evangelie. Tertullianus benadrukt dat Christus het nieuwe verbond van genade heeft ingeluid en bij deze nieuwe heilsfase hoort ook een nieuw gebed. Niemand kon het zo goed samenvatten als Jezus zelf. Tertullianus zegt: ‘Een handvol bondige bewoordingen, meer is het niet. Maar hoeveel uitspraken van profeten, apostelen en uit de evangeliën zitten erin! Hoeveel toespraken van de Heer, hoeveel parabels, voorbeelden en voorschriften! En hoeveel taken worden er tegelijk mee vervuld! We eren God in de ‘Vader’, getuigen van het geloof in de ‘Naam’, bieden gehoorzaamheid in de ‘wil’, herinneren onze hoop in het ‘Koninkrijk’, zoeken het leven in het ‘brood’, belijden onze schulden in ‘vergiftenis’, tonen zorg voor de verleiding in het verzoek tot bescherming.’⁵ Het zit allemaal in dit ene simpele gebed.

Het is overduidelijk dat het Onze Vader al snel een heel belangrijke plaats kreeg in de vroege kerk. Het hoort bij het hart van de christelijke traditie. Maar daarnaast moeten we het Onze Vader ook lezen als een Joods gebed. Veel te snel vervreemde de vroege kerk van haar eigen Joodse wortels. Dit was een groot verlies met spijtige gevolgen voor de leer en praktijk van de kerk.

Het Onze Vader wordt aan ons overgeleverd door twee evangelieteksten, volgens Matteüs (6:9-13) en volgens Lucas (11:2-4). Daarnaast hebben we nog een oude versie in de eerdergenoemde *Didachè*. Datgene wat we hebben zijn Griekse teksten, maar daarachter schuilt het Aramees of Hebreeuws gebed. Niet alleen qua taal, maar ook qua gebedscultuur en inhoud.⁶ Tertullianus had gelijk: Jezus bracht iets nieuws, maar dit nieuwe is diepgeworteld in het oude, de gebedstraditie van Israël. Ik hoop in de overdenkingen die volgen voldoende aandacht te geven aan beide elementen: zowel het oude, de Joodse wortels, alsook het nieuwe van het evangelie.

Via reflecties op de gebeden van het Onze Vader verdiepen we ons geloof niet alleen in geestelijke zin, maar ook inhoudelijk. De christelijke traditie kent een slogan die me erg dierbaar is geworden: ‘lex orandi, lex credendi’. Dit betekent ‘de wet van het bidden is de wet van het geloof’. Met geloof wordt hier niet geloven als handeling bedoeld, maar geloof als inhoud. De liturgie gaat vooraf aan de theologie of, wat beter aansluitend op de hedendaagse geloofsbeleving, aanbidding gaat vooraf aan de leer. In de vroege kerk, lang voordat de canon van de Bijbel vaststond, kreeg de eenheid mede vorm in het gezamenlijke gebed en de liturgie. Dit principe betekent vaak dat we onze eigen theologische en ethische opvattingen even tussen haakjes durven te plaatsen en samen, met broeders en zusters over heel de wereld, van allerlei pluimage, het Onze Vader bidden.⁷

Verder betekent het ook dat het Onze Vader een gezamenlijke toegangspoort is voor het dieper nadenken over de inhoud van het geloof dat ons met elkaar verbindt. We bidden immers niet ‘mijn Vader’, maar ‘*onze Vader*’. Dit gebed van Jezus draagt in zich de theologie die ons christenen van over heel de wereld verbindt, als een groot koor met vele stemmen en kleuren.

Hoewel het Onze Vader wordt ervaren als een persoonlijk gebed of als een gebed binnen de muren van de kerk, is het ook een gebed voor deze wereld. Door het bidden van het Onze Vader nemen we onze priesterlijke rol op. Het verruimt ons bewustzijn, leert ons kijken naar de Vader, opent onze ogen voor de noden rondom ons. Op die manier is het gebed ook een uitdrukking van onze hoop.

Naast een rijke theologische betekenis geeft dit gebed ook een handreiking over hoe we kunnen leven, met ons gebroken zelf en te midden van een onvolkomen wereld. Als christenen leven we vanuit de verzoening door het kruis, de belofte van de opstanding en de levenskracht van de Heilige Geest. We zien uit naar de nieuwe schepping, naar Gods Koninkrijk. We verzetten ons tegen alle vormen van onrecht en structuren van de dood. Deze diepe geloofsovertuigingen geven vorm aan onze hoop in een gebroken wereld, Gods wereld. Onze hoop is er één voor de hele aarde, zoals Jurgen Moltmann dit krachtig stelt:

‘We zullen niet verlost worden van *deze* aarde, zodat we haar kunnen opgeven. We zullen *met* haar worden verlost. We zullen niet verlost worden *van* het lichaam. We zullen eeuwig leven *met* een lichaam. Daarom was de oorspronkelijke hoop van de christenen niet gericht op een andere wereld in de hemel, maar zocht zij de komst van God en zijn Koninkrijk op deze aarde. Wij mensen zijn aardse wezens, geen kandidaten voor de status van engelen. Wij zijn hier ook niet op bezoek op een mooie planeet, om na onze dood

ergens anders thuis te komen. Wij blijven trouw aan de aarde, want op deze aarde stond het kruis van Christus. Zijn opstanding uit de dood is ook een opstanding met de doden, en met deze met bloed doordrenkte aarde. In het licht van de opstanding van Christus kunnen we alle contouren van de 'nieuwe aarde' (Op. 21.) traceren, waar 'de dood niet meer zal zijn, noch zal er nog rouw zijn, noch zal er nog gehuild worden, noch zal er nog pijn zijn' (Op. 21:4).⁸

Vanuit deze verwachting en betrokkenheid bij het wel en wee van deze planeet en al haar inwoners bidden we en overdenken we samen het Onze Vader. Het eerste blok, overdenking 1 tot 4, gaat over de God van hoop. Wie is de Vader eigenlijk? Valse goden geven valse hoop. Daarom moeten we voldoende stilstaan bij het karakter van de ware God. Het tweede grote blok, overdenking 5 tot 12, is meer gericht op het vorm geven aan onze verlangens. Door het bidden en overdenken van het Onze Vader krijgen we richting, een nieuwe focus. We veranderen als persoon, niet door opgelegde principes, maar van binnenuit. Het Onze Vader is een gebed dat mede vorm geeft aan het soort hoop dat we op deze aarde wensen te tonen. Uiteindelijk is het niet alleen een gebed van onze lippen, maar ook van onze handen.

De Vader die ziet in het verborgene

En wanneer jullie bidden, doe dan niet als de huichelaars die graag in de synagoge en op elke straathoek staan te bidden, zodat iedereen hen ziet. Ik verzeker jullie: zij hebben hun loon al ontvangen. Maar als jullie bidden, trek je dan in je huis terug, sluit de deur en bid tot je Vader, die in het verborgene is. En jullie Vader, die in het verborgene ziet, zal je ervoor belonen (Mat. 6:5-6).

‘En wanneer jullie bidden...’ Bidden? Voor velen onder ons is bidden geen spontane bezigheid. In Europa leven de mensen in een wereld waar God de grote Afwezige is. Vaak gelooft men wel in ‘iets’, maar tot dit hogere ‘iets’ ga je niet bidden. God als ‘iets’ is een abstracte gedachte, een interessant thema om met vrienden over te discussiëren. Maar God als ‘Iemand’ met wie we dagelijks omgaan is voor velen de grote Afwezige. Hij is als een ‘vader’ die we nooit hebben gezien, die ons heeft verlaten nog voordat we geboren waren. Die vader is hoogstens een foto, een verhaal van anderen, maar geen persoon met wie we regelmatig omgaan. Hij heeft geen enkele invloed op ons concrete leven.

‘En wanneer jullie bidden...’ Ja, wanneer dan? We hebben het toch zo druk met alles. In het dagelijkse tumult en de hectiek van alledag verliezen we onszelf. Ons eerste antwoord op deze oplopende stress is investeren in meer ontspanning, leuke dingen doen, genieten van het leven. Het aanbod van de vrijetijdsindustrie is enorm. Men schat dat in Nederland

mensen jaarlijks ongeveer 94 miljard euro besteden aan vrijetijdsbeleving. We vinden genieten dus wel heel belangrijk. De Nederlander heeft gemiddeld 42 uur vrije tijd per week. We besteden 20 uur per week aan mediacontacten (vooral tv, internet en smartphone) en 8 uur per week aan sociale contacten.⁹ Op zich is daar allemaal niets mis mee. Integendeel, we mogen het leven omarmen als een prachtig geschenk en genieten van alle mooie dingen die op onze weg komen. Maar het gevaar is wel dat we gevangen raken in een continue cirkel van stressvolle arbeid en genotsconsumptie. Werken, sporten, internetten, tv kijken, even rommelen in de tuin, concertje, terrasje doen met vrienden... dat is het dan ongeveer. Dit klassieke patroon, dat een commerciële maatschappij aan ons opdringt, leidt tot mentale vervlaking. We raken gevangen in een voortdurend spel van stress opbouwen en ont-stressen. Hierbij worden we door een economisch gedreven wereld benaderd als zijnde nuttige werkrachten of mogelijke consumenten.

Voor de gezondheid van onze eigen ziel is het aanbod van de vrijetijdssector simpelweg onvoldoende. We moeten pas op de plaats maken, ruimte scheppen voor iets heel anders. De mens is geschapen naar Gods beeld (Gen. 1:26-28). Dit betekent onder meer dat voor dieper levensgeluk we ons verbinden met de Schepper en de hele schepping (natuur). Niet acteren als producent of consument, niet *hebben*, maar gewoonweg *zijn*. Deze christelijke levensoriëntatie betekent dat we flink tegen de stroom in zwemmen, in een samenleving waar vaak hebben belangrijker is dan zijn.¹⁰ Richard Foster spreekt van de herscheppende kracht van de stilte die in ons een luisterend hart vormt.¹¹ Maar dit zijn in de stilte is niet zonder woorden, het is geen mystieke leegte. We zijn sprekende wezens, naar het beeld van God, die een sprekende God is. Dit brengt ons bij het hart van het gebed, het

gesprek, de dialoog met God. In het tumult van het leven is het soms moeilijk om een moment stil te staan en te spreken met God. Of nog beter gezegd: God tot jou te laten spreken. Zoals David in een Psalm schrijft: 'Zoek rust, mijn ziel, bij God alleen, van Hem blijf ik alles verwachten' (Ps. 62:6). Misschien kunnen we van de 40 uur vrije tijd per week een paar uurtjes afsnoepen om deze rust bij God te ervaren. Jezus kende deze kunst van het zoeken van rust bij de Vader als geen ander. Zijn verbinding met de Vader was intiem en intens. Regelmatig staat er in de evangeliën dat Hij zich afzonderde om te bidden (Marc. 1:35; Luc. 6:12). Deze afzondering, het scheppen van tijd, is de eerste voorwaarde om iets van de kracht van het Onze Vader als bron van hoop te ervaren.

Abraham Heschel omschrijft prachtig hoe het gebed zowel een gesprek is met God, alsook de microkosmos is van onze ziel. Door het gebed wordt ons innerlijk verbonden met iets wat veel groter is dan wijzelf: 'Het gebed is de microkosmos van de ziel. Het is de hele ziel in één moment; het hoogtepunt van al onze handelingen; de climax van al onze gedachten. Het stijgt zo hoog als onze gedachten. Nu, als de Thora niets anders is dan nationale literatuur van het Joodse volk; als het mysterie van de openbaring wordt weggegooid als bijgeloof, dan is het gebed nauwelijks meer dan een alleenpraak. Als God niet de macht heeft om met ons te spreken, hoe moeten we dan de macht vinden om met Hem te spreken? Het gebed maakt dus deel uit van een groter geheel. Het hangt af van de totale spirituele situatie van de mens en van geest waarin God thuis is.'¹²

Dit zijn grote woorden van Heschel maar de praktijk is veel lastiger, tenminste voor velen onder ons. Misschien moeten we er wat gewoner naar kijken. Wat voor sommigen moeilijk is, blijkt voor anderen weer wat makkelijker te zijn.

Bidden is heel gewoon en je kunt het zelfs in het openbaar doen. Het Jodendom kent vaste gebedsmomenten en dat helpt natuurlijk. Nu waren er ook ten tijde van Jezus gelovigen die voorgingen in gebed, die een duidelijk voorbeeld voor anderen stelden. Je zag ze overal bidden op straat en in de synagoge. Nu vinden we dit vreemd gedrag. Maar stel je even voor: zoals je nu op straat vaak mensen ziet die aan het hardlopen zijn, of hun spieren aan het ontspannen, zo zag je mensen op straat bidden. Niet dat je kon verstaan wat ze aan het bidden waren. Want dat werd in hun traditie niet toegestaan. Maar je kon het aan hun lichaamshouding en aan hun prevelen goed zien, dat ze in gebed waren. Wij kennen kerkklokken, maar de kracht van hun oproep is wel erg getemperd. Wie op vakantie in een moslimland is geweest herinnert zich vast de gebedsoproep. De *muezzin* die via de minaret oproept voor de vaste gebedstijd, vijfmaal per dag. Kortom: in vele culturen hoort gebed nog bij het straatbeeld. De religieuze leiders komen in beeld als voorgangers in het gebed. Net zoals wij onder de indruk zijn van een atletische hardloper op straat die met ijzeren discipline op gezette tijden ons huis passeert, zo waren mensen onder de indruk van dit soort voorgangers in het gebed.

Nu zegt Jezus iets heel bijzonders. Hij onttrekt het gebed aan de publieke omgeving. Het hoort niet op straat, en God is niet onder de indruk van ons spiritueel spierballengerol. Jezus waarschuwt voor de huichelachtigheid van een religieuze cultuur waar het tonen van je eigen geestelijkheid belangrijk is. Zijn woorden komen hard aan: ‘Doe dan niet als de huichelaars die graag in de synagoge en op elke straathoek staan te bidden.’ Het zijn ‘huichelaars’.

Zoals steeds in de Bergrede dringt Jezus door tot de kern van de zaak. Voordat Jezus ons leert *wat* we kunnen bidden, gaat Hij eerst uitleggen *hoe* we niet moeten bidden. Vers 5-8

gaat over foute voorbeelden. Let wel, het gaat Jezus hier om het persoonlijke gebed, niet om het gebed dat we samen als gemeente hebben. Er is niets verkeerd aan samenkomen om te bidden en dus ook hardop te bidden. Maar het persoonlijke gebed is intiem, in stilte, in afzondering. Het hoort niet thuis op straat en sterker nog, en dat geeft te denken, zelfs niet in de synagoge als publieke samenkomst. Gebed is geen middel om anderen te tonen hoe geestelijk je bent. Het is een intiem gesprek tussen jou en God en niemand, werkelijk niemand anders.

In de Joodse Talmoed, die later dan de evangeliën werd geschreven, vinden we allerlei ingewikkelde regels over hoe we juist moeten bidden. Maar bij al die regels wordt vaak dit ene zinnetje herhaald: ‘Het doet er niet toe of je het veel of weinig doet, als je maar gericht bent op de hemel.’ Dit noemt het Jodendom de *kavanah*, de intentie van het gebed, de gerichtheid van jouw hart. Het is de geestelijke focus, volle concentratie op God, op niemand en niets anders. Zonder *kavanah* als zuivere intentie zijn gebeden en rituelen krachteloos. ‘Gebed zonder *kavanah* is als een lichaam zonder ziel’, leerde de 11^e-eeuwse filosoof rabbi Bahya Ibn Pakuda. Het negeren van deze basis is het gevaar van elk liturgisch gebed, zoals ook het Onze Vader. Het kan een dood ritueel, een oppervlakkig afraffelen worden zonder de gerichtheid van ons hart. Of erger nog, het gaat om onszelf, om onze eigen positie als geestelijk persoon.

Dit laatste was nu het probleem bij deze huichelaars. Zij baden openlijk tot God en voor mensen. Hierdoor ontstond er een soort dubbel publiek. En erger nog, ze verwachtten een soort beloning. Wat was die beloning dan? Het is respect, waardering voor hun religieus zijn, hun zichtbare vroomheid. Op straat bidden we niet meer op deze manier. Maar we kunnen het ons wel goed voorstellen dat dit ‘in de

synagoge' of in ons geval in de kerk gebeurt. Krachtig bidden, gaan staan met handen in de lucht en met volle overtuiging en geloof uitroepen... dit kan indrukwekkend zijn. 'Wat kan die man toch mooi bidden...' Mogelijk zit er iemand heel stil in de kerk, die geen woorden vindt en alleen kan zeggen: 'Vader help me... help me...' maar zo intens, zo intiem, zo met *kavanah*, dat God diep in zijn hart wordt geraakt.

Hoewel het om het hart gaat en de intentie van ons hart, is het vaak nuttig om geschreven woorden te gebruiken. Door het herhaaldelijk spreken van onze lippen dalen deze woorden af naar ons hart. De scheiding tussen liturgisch gebed en het gebed van het hart berust op een valse tegenstelling. In de Oosterse Kerk wordt het korte Jezusgebed beoefend. Dat wil zeggen dat men herhaaldelijk op een dag bidt 'Heer Jezus Christus, Zoon van God, ontferm u over mij.'¹³ Door het voortdurend uitspreken wordt het een stuk van onszelf en zetten we ons hart open voor Gods stem. Het Onze Vader is zowel een liturgisch gebed van de wereldkerk als een persoonlijk gebed. In wat hierna volgt zal ik herhaaldelijk op het belang van het woordje 'ons' terugkomen.

De publieke eredienst, het samen bidden, ook van voorgeschreven gebeden, geeft ons woorden die traag afdalen naar ons hart. De woorden van de gebeden in de Bijbel, de gebeden van onze liturgie zijn altijd groter dan onszelf. We worden boven onszelf uitgetild. Deze gebeden overstijgen ons begrip, ons gevoel, ze nemen ons mee naar een andere wereld. Wanneer liturgie of het publieke gebed hier niet in slaagt, dan schiet ze haar doel volledig voorbij. Opnieuw citeer ik Abraham Heschel die vanuit zijn Joodse traditie diep heeft nagedacht over de relatie tussen liturgisch gebed en het persoonlijke gebed. Het gebed begint met de gesteldheid van het hart, maar het zoekt naar woorden en vanuit die grote woorden van het liturgische gebed groeit de betekenis in ons hart:

‘In eerste instantie lijken de woorden en hun betekenis voorbij de horizon van de geest te liggen... We moeten dus niet vergeten dat de ervaring van het gebed niet in één keer komt. Het groeit in het gezicht van het woord dat steeds meer aan het licht komt in zijn rijkdom, levendigheid en mysterie. Geleidelijk aan, als we de betekenis ervan ontdekken, staan we tegenover de grootsheid van het gebed. Op weg naar het woord, op de hellingen en de randen ervan, rijpt het gebed – we zuiveren ons tot wezens die bidden. De woorden van het gebed zijn een eiland in deze stormende wereld. Telkens wanneer we aankomen op de kust, worden we geconfronteerd met dezelfde gevaren, dezelfde spanning en hetzelfde risico. Elke keer moet het eiland veroverd worden, alsof we er nog nooit geweest zijn, alsof we vreemden voor de geest zijn. Ruw is de kust, en in het zicht van majestueuze uitingen staan we, op zoek naar het juiste woord om voet aan de grond te krijgen voor onze ziel. De woorden waarmee we geconfronteerd worden zijn verheven, en de nederige woorden zijn verhuld, buiten ons bereik. We mogen niet geschokt zijn. We moeten eerst leren kruipen, als we niet weten hoe we moeten springen.’¹⁴

Het liturgische gebed leert ons kruipen en verheft ons zodat we kunnen springen. Dit is wat het Onze Vader, en andere gebeden, met ons kunnen doen.

‘Als jullie bidden,’ zegt Jezus, ‘trek je dan *in je huis* terug’ (NBV). Oudere vertalingen spreken van ‘binnenkamer’ (HSV). Het Griekse *tameion* is eigenlijk een voorraadschuur of zelfs een grote provisiekast. Gewone huizen van toen hadden geen kamerindeling zoals wij die kennen. Maar er was wel een provisiekamer en dit was ook de enige met een deur die men kon afsluiten. De provisiekamer was een vreemde plaats voor een sacrale handeling. Tussen de zakken meel, fruit, olijven, eieren en vaak zelfs levende kippen. Deze zo

alledaagse plaats, met al die etensgeuren, altijd erg donker, wordt nu de plaats voor een gesprek met de Schepper van hemel en aarde. De provisiekamer wordt het heilige der heiligen, de plaats van ontmoeting, onze persoonlijke tempel. Op deze schijnbaar nietsbetekenende plaats in ons huis komen het tijdelijke en het eeuwige bij elkaar. Waar is jouw provisiekast, de plaats van ontmoeting?

Jezus heeft het hier over het verborgene. God de Vader 'die in het verborgene is'. 'En jullie Vader, die in het verborgene ziet, zal je ervoor belonen.' Niet het publieke, maar het verborgene is de plaats van een oprecht gebed dat wordt verhoord. Bidden in het verborgene, in het geheim, het Griekse woordje *kruptos* wordt hier gebruikt. Hier is ons woordje 'cryptisch' van afgeleid. Het provisiekamertje was donker en de Vader ziet ook in het donker. Die gedachte van God in het verborgene heeft me altijd gefascineerd. Jezus zegt dit hiervoor ook al in het gedeelte over het geven van aalmoezen (Mat. 6:4). God ziet de goede werken die we doen in het verborgene. Maar nu gaat Hij nog verder: 'de Vader die in het verborgene is'. Is God in het verborgene, in het donker, in het mysterie? Denk aan Psalm 18: 'Hij maakte van het donker zijn schuilplaats, trok een tent om zich heen van duister water, dichte wolken' (18:12). De Vader is niet zo zichtbaar voor mensen, zeker niet voor een geseclariseerde wereld. Dat veel mensen Hem niet zien is dan ook heel begrijpelijk.

Ook ons geloofsleven speelt zich voor een groot deel af in dat verborgene. Jezus leert hier Gods alomtegenwoordigheid. De Vader is overal, en niet alleen in tempels. Hij is verborgen en overal tegelijk, net zoals de lucht die we inademen of geluidsgolven die er zijn. Zoals Paulus in zijn rede voor de Atheense filosofen leert: 'De God die de wereld heeft gemaakt en alles wat er leeft, Hij die over hemel en aarde heerst, woont niet in door mensenhanden gemaakte tem-

pels. Hij laat zich ook niet bedienen door mensenhanden alsof er nog iets is dat Hij nodig heeft, Hij die zelf aan iedereen leven en adem en al het andere schenkt' (Hand. 17:24-25). God woont niet in onze tempels, maar overal, en vooral daar waar we Hem willen ontmoeten. De tekst verwijst naar tempels van steen. Het principe is dat God zich niet laat begrenzen. Ook onze intellectuele systemen, theologische kathedralen, spectaculaire eigentijdse diensten of diepe liturgische vieringen zijn te klein voor Hem. Hij is in het verborgene, op plaatsen waar we Hem vaak niet zouden verwachten.

Deze alomtegenwoordige God ontmoeten we als Vader in onze kleine donkere binnenkamer. Hier spreken we met Hem van hart tot hart. Wanneer je je zorgen, verdriet, angsten en pijn bij God brengt, dan is dit alleen tussen Hem en jou. Niemand anders, geen ander publiek dan de Vader alleen.

De Vader die weet wat we nodig hebben

Bij het bidden moeten jullie niet eindeloos voortprevelen zoals de heidenen, die denken dat ze door hun overvloed aan woorden verhoord zullen worden. Doe hen niet na! Jullie Vader weet immers wat jullie nodig hebben, nog vóór jullie het Hem vragen (Mat. 6:7-8).

Wanneer we bidden, tot wie spreken we dan? Wie hoort onze gebeden aan? Hoe we God zien, bepaalt hoe we tot Hem bidden. En omgekeerd: hoe we tot Hem bidden, geeft vorm aan hoe we Hem zien. Jezus is gekomen om te tonen wie de Vader is (Joh. 1:18). Twee keer legt Jezus uit wat verkeerd bidden is en in beide gevallen gaat het om een verstoord godsbeeld. God de Vader is anders dan wij gewone mensen. Hij is niet gebonden aan tijd en ruimte, en zijn kennis is onbeperkt.

Hiervoor zagen we dat God de Vader alomtegenwoordig is. God is overal en daarom ook in het verborgene. Nu wil ik stilstaan bij God die alles weet en ons kent, Hij kent ons hart door en door. In hoofdstuk 1 zagen we dat Jezus zijn kritiek uit op de hypocrisie van Joodse religieuzen die voor de ogen van mensen bidden. Nu benoemt Jezus verkeerde gebedsgewoonten van de heidenen. Beide groepen, sommige Joden en alle heidenen, begrijpen niet hoe God de Vader aanbeden wil worden. Je moet je voorstellen: deze evangelietekst van Matteüs werd voorgelezen in de eerste gemeente die bestond uit vooral Joden, maar ook heidenen. Beide groepen moesten slechte gebedsgewoonten afleren en hun godsbeeld aanpas-

sen. Het punt dat Jezus hier in de Bergrede maakt is niet: ‘Ga nu bidden.’ Maar wel, als je bidt, weet dan tot wie je bidt: God de Vader, Schepper van hemel en aarde.

‘Doe hen niet na’ – hiermee verwijst Jezus naar de heidenen die hun eigen gebedsgewoonten hadden. Geen enkele menselijke handeling typeert geloven meer dan bidden. En toch is bidden redelijk universeel, het hoort eenvoudigweg bij het mens-zijn. Ook al ben je overtuigd atheïst, het is simpelweg cultureel kortzichtig om het belang van religie te onderschatten. Een paar cijfers tonen dit aan. Er zijn ongeveer 2,1 miljard christenen, 1,5 miljard moslims, 900 miljoen hindoes, 400 miljoen boeddhisten en 14 miljoen Joden. Op de hele wereldbevolking is 1,1 miljard niet-religieus, dat is 14%. Dat wil zeggen dat ongeveer 86% van de mensheid bidt, tot wie en in welke vorm dan ook. Ook in de wetenschap wordt men er zich van bewust dat de mens een religieus wezen is. Het ligt in onze natuur om verbinding te maken met een hoger wezen of hogere wezens. De beperkte gerichtheid op het verstandelijke en functionele, op datgene wat praktisch goed werkt, leidt tot geestelijke armoede en culturele verflakking. Kortom: de mens leeft niet van brood alleen.

De sociaal psycholoog Erich Fromm spreekt van de x-houding bij mentaal gezonde mensen. Zelf kwam Fromm uit een streng Joods gezin, maar hij verliet later het Jodendom. Zijn interesse ging uit naar een mentaal gezonde samenleving te midden van een economisch en technisch gedreven wereld. Voor deze humanist hoort gebed bij een dergelijke gezonde samenleving. Wie niet bidt, zal uiteindelijk verstrikt raken in zijn eigen ego, in zijn eigen kleine wereld van verlangens. Door bidden leren we om het ‘ego’ los te laten, de hebzucht en daarmee de angsten; het opgeven van de wens om het ‘ego’ vast te houden alsof het een onverwoestbaar, losstaand geheel is. Bidden als uiting van onze kwetsbaarheid, dat we niet alles in onze macht hebben, als vergroten van ons

bewustzijn, is volgens Fromm een teken van mentaal evenwicht, en zeker geen teken van zwakte.¹⁵ Volgens Fromm wordt een mentaal gezonde godsdienst gekenmerkt door vrijheid, blijdschap en dankbaarheid. De ongezonde godsdienst daarentegen wordt gekenmerkt door autoriteit en schuld. Het openen met de eenvoudige aanspreking 'Onze Vader' getuigt van vrijheid, blijdschap en dankbaarheid en niet van kille autoriteit en schuld.

Voor de omschrijving van het heidense gebed gebruikt Matteüs een paar unieke Griekse woorden. Het eerste is herhalend spreken (*battalogein*) en het tweede is breedsprakigheid (*polulogia*). Beide typeren het heidense gebed. Jezus zegt: 'Doe hen niet na'. Blijkbaar is er een reëel gevaar dat we dit wel doen. Dit om de eenvoudige reden dat het zo natuurlijk lijkt. Het past bij hoe we als mens met de hogere wereld willen omgaan. Ik wil hier kort ingaan op de beide vormen van verkeerd bidden, en vooral op het onderliggende verstoorte godsbeeld.

In de heidense wereld waren de goden zoals mensen, en nog erger. Hoe meer inspanning men deed, bijvoorbeeld door een lang gebed, hoe groter de kans dat je ze zou overtuigen. Verder leken ze op onze Hollywoodfilmsterren met eigenzinnige karakters, wispelturig gedrag en onderlinge vetes. Ze waren zowel machtig als onvoorspelbaar. Elke god had zijn eigen specialisme. De Romeinse goden waren vaak afgeleid van de Griekse goden. Zeus (Jupiter) was de oppergod, de pater familias. Apollo zijn zoon was voor genezing, Aphrodite (Venus) was de godin van de liefde, succes en vruchtbaarheid, Hestia (Vesta) was er voor het gezinsleven, Poseidon (Neptunus) was de god van de zee... en zo kunnen we nog wel even doorgaan. De godenwereld was een soort spiegel van hoe de maatschappij toen functioneerde, of beter gezegd, niet functioneerde. De godenverhalen zijn vaak gruwelijk, gaan over jaloezie, losbandigheid en machts-

wellust. De mens lijdt onder de wispelturigheid van de goden. Eigenlijk hadden de goden zo hun eigen leventje en waren ze alleen gericht op hun eigen belangen. In deze context krijgt gebed een andere vorm dan wanneer er één God is die heilig, goed en trouw is en zeker niet wispelturig. Een gebruikelijke manier om de goden te behagen was het voortdurend herhalen en zo in trance te komen... Denk bijvoorbeeld aan de Baälpriesters op de Karmel die een dag lang Baäl gingen oproepen: 'Baäl, Baäl, geef ons antwoord', en dit voortdurend herhaalden (1 Kon. 18:26). Deze neiging tot trance en herhaling is heel menselijk. Hindoes en boedhisten kennen de mantra's, het herhalen van korte woorden zoals 'om' of 'hari'. Dit soort voortdurend herhalen om zo in contact te komen en goden te overtuigen is een niet hoe we onze Vader benaderen.

Misschien vraag je je af wat Paulus' woorden 'Bid zonder ophouden' (1 Tess. 5:17) dan betekenen. Gaat het hier niet om een soort continu aanroepen? Dit is het zeker niet. De Bijbel in Gewone Taal zegt het goed: 'Blijf altijd bidden'. Paulus heeft het hier over eenvoudige en krachtige gebeden zoals van een kind dat regelmatig met zijn Vader spreekt. We bidden niet uit eigen overtuigingskracht of welbespraaktheid, maar laten ons bij het gebed leiden door de Heilige Geest (Ef. 6:18). Bovendien is het niet door de hoeveelheid van gebed dat God gebeden verhoort. Het gaat echt niet om kwantiteit, je hoeft geen indruk op God te maken. In het hoofdstuk hiervoor hebben we stilgestaan bij de oprechtheid, de gesteldheid van ons hart (*kavanah*). God kijkt dwars door ons heen.

Het tweede waar Jezus voor waarschuwt is de breedsprakigheid. Dit sluit erg aan op het voorgaande. Je kunt van bidden een literaire kunst maken. In de heidense wereld was het een heel gedoe om in contact te komen met de wereld van de goden en om ze over te halen om aan jouw kant te komen. Om te delen in hun vruchtbaarheid en te genieten van hun

bescherming was de juiste aanpak cruciaal. Het aanspreken moest nauwkeurig gebeuren, volgens bepaalde rituele regels en met de juiste bijbehorende offers. Zo was men bezorgd om de god met een onjuiste titel of naam aan te spreken en voor de zekerheid werd de clause toegevoegd 'bij welke naam je ook genoemd wil worden'. Voorzichtigheid was de regel, want het kon weleens mislopen. Het was een zaak van religieuze specialisten (de *sacerdotes*, priesters).¹⁶ Bidden werd het goed kunnen verwoorden, je mondje zo roeren dat de goden onder de indruk raken. Wat wij vandaag religie noemen, was geen bijkomstigheid zoals nu, maar de rug-gengraat van de Romeinse beschaving. De keizercultus, het respect voor de goden, de priesters en priesteressen, offers, feesten, gebruiken en regels waren bepalend voor identiteit van de natie en onderlinge verbinding. Het juist bidden werd gezien als een onderdeel van dit bredere netwerk van sociale afspraken. Het is in deze heidense wereld dat Joden buitenbeentjes waren en christenen de luis in de pels werden.¹⁷

Maar even terug naar wat dichterbij ons. Ook wij willen soms met onze mooie woorden indruk maken op God. Zo kun je een lange lijst maken met alle grote eigenschappen van God en Hem zo aanspreken. Dat is mooi, maar echt niet nodig. Dietrich Bonhoeffer noemt het gebed het werk van een kind, zonder show, simpel in het verborgene, het 'minst demonstratieve handelen' dat we kennen, want het is helemaal niet gericht op de wereld waar we indruk op willen maken, alleen op God als Vader.¹⁸ We moeten beseffen dat zelfs onze fraaiste woorden gebrekkig blijven, dat ze de grootheid van God niet kunnen omschrijven. Ook hoeven we niet alles uit te leggen, God te informeren als het ware. In de binnenkamer, waar niemand ons ziet of hoort, hoeven we niets te bewijzen.

De reden waarom we in eenvoud tot God kunnen spreken is niet dat het leven eenvoudig is, dat mooie woorden niet nuttig kunnen zijn. Nee, de reden is niet een pleidooi voor oppervlakkig simplisme, maar voor Gods alwetendheid. Jezus legt het uit: 'Jullie Vader weet immers wat jullie nodig hebben, nog vóór jullie het Hem vragen.' Hij is een alwetende God die het hart van ieder mens doorgrondt. De Vader kent ons beter dan we onszelf kennen. En sterker nog, Hij houdt meer van ons dan we van onszelf houden. We hoeven hem niet te informeren over onze noden, ons verdriet, onze angsten, onze twijfels, onze ontgoochelingen. Ook al vinden we niet de juiste woorden, Hij weet het al. Laat me een voorbeeld geven. Sommigen beheersen goed een tweede taal; Frans, Engels of Duits. Maar heb je ooit meegemaakt dat je jouw pijn, ontgoocheling of een moeilijk conflict moet verwoorden in die tweede taal? Dat valt echt tegen, zeker als je geëmotioneerd bent. Het is alsof je net niet het juiste woord vindt. Het maakt je onzeker en je blokkeert. Dit gebeurt niet in ons gebed. Ook onze gebrekkige woorden zijn altijd de juiste woorden. God kent ons hart, Hij kent ons beter dan we onszelf kennen. 'Al mijn verlangens zijn U bekend, mijn zuchten is U niet verborgen' (Ps. 38:10).

Deze bevrijdende boodschap ontdekte de kerkvader Augustinus van Hippo. Hij had een heidense achtergrond en was hoogleraar in de retorica in Milaan. Hij wist dus alles over hoe je met mooie woorden de goden kunt overtuigen. Voor Augustinus was het een bevrijding te weten dat bidden niet gaat om het informeren van God, maar vooral belijden wat God al weet. Bidden is ook God terugvinden in je hart, want vervreemding van God is vervreemding van onszelf. In zijn belijdenissen heeft hij het vaak over 'God, het licht van mijn hart'. Hij kent al onze herinneringen, gevoelens, overwegingen. Deze bekeerde professor in de welsprekendheid wordt later pastor en bisschop en in één van zijn preken over